

УДК 378.147.032/.036/.061

Л. ОРДІНА

Білоцерківський національний аграрний університет

АКТИВІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОТВОРЧОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ

У статті автор зробив спробу визначити сутність культуротворчого середовища ВНЗ; проаналізувати поняття «творчість», «культуро творчість», «творча діяльність» особистості в психолого-педагогічній літературі; виявити основні психолого-педагогічні умови і механізми, які сприяють активізації творчої діяльності особистості в культуротворчому середовищі вищого закладу освіти.

***Ключові слова:** творчість, культуротворчість, культуротворче середовище, творча діяльність.*

Постановка проблеми. Освіта як соціальний інститут не може не реагувати на процеси культуротворення, що відбуваються в сучасному світі. Саме освіта повинна бути процесом, що породжує культуру, а не споживає або просто відтворює її. Вищі навчальні заклади можна розглядати як мікросоціальні моделі, в яких освітній і науковий процеси сприяють розвитку творчої активності майбутніх фахівців.

Інноваційною темою дослідження для сучасної педагогіки є розгляд культуротворчого середовища вищого навчального закладу, основними елементами якого є: студенти як носії особливого культурного світу; викладачі як носії педагогічної творчості; освітній процес у вищому навчальному закладі як модель соціокультурного простору, в якому і відбувається становлення особистості.

© Л. Ордіна, 2012

У сучасній педагогіці спостерігається активізація досліджень, що вивчають проблеми творчості та творчої діяльності особистості у вищій школі, виникає потреба з'ясувати природу творчої активності особистості, яка виступає чинником формування культури творчого середовища ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень. Поняття творчості увійшло в дослідження вітчизняних науковців як аспект культурної діяльності і складова професійної культурологічної підготовки (І. Зязюн, Л. Кондрацька, О. Рудницька, О.Шевнюк). Фундаментальні роботи, в яких безпосередньо розкрито окремі плани творчості, а саме: включення індивіда в художньо-культурну творчість (Г. Балл, О.Ростовський, О.Рудницька, Г. Падалка, О.Щолокова); педагогіка творчості (О.Сисоєва); значущість практик споживання і створення культури для суспільства (А. Могильний, В. Речинський) – створюють потужний соціально-філософський, історико-педагогічний, професійно-освітній фундамент для усвідомлення творчості як феномена розвитку особистості та прояву її властивостей.

Науковці в різні часи критерієм творчих пошуків називали виготовлення потрібного нового продукту (Й. Гердер, К. Маркс, Р.Вайсберг). Феномен цього явища був предметом вивчення з стародавніх часів і досліджувався такими вченими, як Платон, Аристотель, А.Августин, Ж.Ж.Руссо, І. Кант, Г.Гегель та ін. Вони розглядали творчість як екзистенціальне самовизначення людини, що здобуває культурно визначену форму; обґрунтовували історичне формування художньої творчої діяльності, зокрема наголошували на абстрагуванні практики творчої діяльності первісної людини як імітаційного випробування практики. Е.Гуссерль, визначає стиль творчості як такий спосіб, прийом, метод, контекст якого збігається зі стилем людського існування[1]. Таким чином, творчість має глибинні антропологічні корені, які відтворюють еволюцію людини.

Однією з актуальних проблем психолого-педагогічної науки є створення теорії творчості (Б.Ф. Ломов, Я.О. Пономарьов, О.К. Тихомиров). У психології російські дослідники розглядають творчість як основу і механізм розвитку психіки, пов'язуючи наукові дослідження з закономірностями мислення (В.С. Біблер, А.М. Матюшкін, І.М. Семенов, О.К. Тихомиров, Е.Г. Юдін та ін.).

Взаємозв'язок творчості з творчим ставленням до праці, творчим мисленням, творчим потенціалом, творчими здібностями, творчої орієнтацією досліджена в роботах С. Арієті, Ф. Баррона, В.А. Болотіна, С.А. Волкова, Е. Гансберга, Дж.Р. Гілфорда, В.С.Клочко, О.М. Краснорядцева, Е. Кріса, Л. Кубі, А.М. Матюшкіна, С. Мідника, Р. Мей, А. Ньюелла, Г.С. Одена, А. Ротенберга, Г.С. Саймона, Г. Сельє, В. М. Слуцького, Е. Фромма, С.А. Хазова, Дж.С. Шоу.

Проблема якостей творчої особистості досліджувалася в теоріях творчості: філософсько-лінгвістичній (А. А. Потебня, Б. А. Лезин); концепції обдарованості (Б.М. Теплов), творчого процесу (О.М. Леонтьєв та І.С. Сумбаєв).

У психолого-педагогічних дослідженнях часто аналізуються питання співвідношення знань і творчих дій, підкреслюється, що необхідність в творчому мисленні виникає тоді, коли людина стикається з новими умовами як практичних, так і інтелектуальних дій (А.Л. Гройсман, Т.К. Бодеева, Д.А. Журавльов, В.А. Синицин, М.Г. Струве, Л.Є. Тумин, П.Ю. Федорченко, О. Хілтунен).

Сьогодні деякі аспекти творчої діяльності особистості проаналізовані далеко не повністю. Відсутні дослідження, спрямовані на виявлення умов та з'ясування механізмів активізації творчої діяльності як чинника формування культуротворчого середовища ВНЗ, мало уваги приділяється вивченню таким принциповим ознакам творчості, як „неповторність”, „оригінальність”, „суспільно-історична унікальність”.

Мета статті – визначити основні психолого-педагогічні умови і механізми, які сприяють активізації творчої діяльності особистості в культуротворчому середовищі вищого закладу освіти.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження визначався багатоплановим характером дослідницьких завдань. В емпіричній частині дослідження використовувалися розроблені автором оригінальні діагностичні методики: анкета для оцінки викладачами-експертами рівня розвитку творчого потенціалу студентів; анкета для самооцінки студентами рівня розвитку та значимості показників творчого потенціалу; методики «Оціни свої здібності» (модифікований варіант методики Н.В Кузьміної) та визначення готовності до творчої діяльності; опитувальник «Який Ваш творчий потенціал» (модифікований варіант методики А. Ф. Кудряшова); дослідження креативності (модифікований варіант методики С. І. Макшанова).

У рамках експерименту використовувалася розроблена автором програма активізації творчої діяльності особистості, що включає комплекс методів, форм і засобів, об'єднаних логікою креативно-евристичного підходу.

Креативно-евристичний підхід базується на системі принципів і правил, які стимулюють інтуїтивне мислення в процесі вирішення, генерування нових ідей і на цій основі істотно підвищують ефективність вирішення певних творчих завдань.

Виклад основного матеріалу Спроби осмислити творчість як педагогічну категорію, що має складну внутрішню понятійну структуру, робилися дослідниками неодноразово. У загальнотеоретичному плані творчість інтерпретується як діяльність, що породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не було. Аналіз специфіки творчості слід здійснювати, з'ясувавши передусім питання про об'єм поняття „нове” та з урахуванням того, що йдеться про „принципово нове”, раніше невідоме. Пов'язуючи творчість із створенням нового, слід чітко виявляти його критерії, відрізнити якісно нове як результат творчості від кількісного принципу аналізу нового, від нового як тиражування або шаблонної роботи.

Для того, щоб сформувати здатність до творчості, потрібно специфічне середовище, в якому суб'єкт зможе такі здібності розвивати. У нашому дослідженні культуротворче середовище вищого навчального закладу розглядається як система життєдіяльності, що включає взаємопов'язану сукупність навчальної та дозвілєвої діяльності студентів і викладачів, покликана формувати їх культурно-освітнє мислення, актуалізувати ціннісні орієнтації, реалізувати творчий потенціал і забезпечувати валеологічні чинники професійно-навчального функціонування.

Культуротворче середовище базується на гуманістичних, демократичних цінностях й створює умови для розвитку культурсуб'єктного процесу освіти на основі актуалізації професійно-творчої діяльності для саморозвитку, самовизначення і самореалізації особистості. Культуротворче середовище стає умовою гуманістичної освіти, яка формує інтелігентність особистості в орієнтації на культурні традиції та духовні цінності.

Сутність культуротворчого середовища вищого навчального закладу виявляється у тому, що воно відображає ідеї та цінності сучасної постіндустріальної парадигми освіти, включає в себе процеси розвитку і саморозвитку базової культури особистості, педагогічної культури викладача, відображає особливості їх взаємодії. У зв'язку з цим, розробка науково-педагогічної концепції формування культуротворчого середовища у вищому навчальному закладі відповідає суттєвим потребам сучасної освіти, яка розвивається на основі ідей демократії та гуманізму.

Закономірності й механізми творчого процесу сьогодні проаналізовані далеко не повністю, відповідні дослідження тривають. Однак визначено центральну ланку психологічного механізму творчості у дослідженнях Я.О.Пономарьова. Згідно з його підходом, ця ланка характеризується єдністю логічного (що розуміється як дії зі знаковими моделями) та інтуїтивного (що в даному випадку розуміється як дії з оригіналами). Функціонування механізму творчості проходить, за Я. О.Пономарьовим, кілька фаз, а саме: 1) логічного аналізу проблеми – використання наявних знань, виникнення потреби в новому; 2) інтуїтивного розв'язування – задоволення потреби в новому; 3) вербалізації інтуїтивного рішення – набуття нового знання; 4) формалізації нового знання – формулювання логічного рішення [14, с.328].

У процесі розв'язання творчої задачі індивід використовує широку гаму своїх творчих здібностей, для чого потрібен стійкий і сильний рівень внутрішньої мотивації, яка є об'єктивною якістю творчої особистості.

Мотивація посідає одне із центральних місць у навчанні, наслідки її дослідження стають «основою для планування процесу формування» [11, с.5] можливих перспектив, розвитку, появи рис особистості, які відповідають соціальним вимогам. Одним із способів пояснення мотивів поведінки та їх класифікації полягає в тому, що передбачається існування певних внутрішніх мотиваційних станів, які характеризують нахили і потреби особистості. Це означає, що для успішної мотивації особистості щодо творчої діяльності потрібно визначити такі його потреби, які формують і контролюють його поведінку. Саме творча діяльність сприяє розвитку нестандартного мислення, пошуку нових способів діяльності, вмінню висувати гіпотези, формувати проблеми та узагальнювати їх тощо. В цьому процесі відбувається відкриття, яке приносить радість пізнання, а разом з тим і усвідомлення свого саморозвитку. Новизна виступає стимулом його активності, в тому числі пізнавальної. Творча діяльність дає можливість розширити спілкування з оточуючим середовищем, адже, для розв'язання творчої задачі потрібна інформація, яка може бути отримана і від безпосередніх новаторів. Це дає можливість співставити себе з іншими, отримати від інших оцінку своєї діяльності.

В українській філософській думці закладена традиція виокремлення й актуалізації різних аспектів формалізації понятійного апарату категорії «культуротворчість». Зокрема, у працях та окремих публікаціях В.П. Андрущенко, Ю.Л. Афанасьєва, О.П. Воводіна, В.Ю. Даренського, В.Н. Леонтьєвої, С.В. Пролеєва, В.К. Суханцевої, Н.В. Хамітова проводиться екзистенціальний розподіл між поняттями культуротворчість та життєтворчість [8].

Фундаментальну роботу, в якій безпосередньо розкрито природу, системи, процеси культуротворчості представлено вітчизняним філософом В.Н. Леонтьєвою. У праці «Культуротворчий процес: обґрунтування та начала» нею здійснюється послідовна спроба аналізу культуротворчих процесів у вітчизняній і в європейській філософській традиції, втілюється принцип культуротворчості в розумінні світу та утвердженні особистісного начала як носія смислу в цьому світі. В.Н. Леонтьєва відзначає, що одиницею культуротворчого процесу є культурний акт як утвердження культурного явища (конкретної єдності змісту й культурної форми) [9]. Відзначимо також акцентуацію представників вітчизняної наукової думки на проблемі нерозривного зв'язку діалогічного способу мислення та культуротворчості [3].

У педагогіці соціокультурний аспект поняття культури творчості розглянуто Є. Бондаревською, Є. Бурцевою, Є. Лаврухіною, І. Макарцевою та ін. Є. Лаврухіна вважає освіту складовим процесом культури творчості. Поняттям «культури творчості» Є. Лаврухіна визначає «єдність культурної діяльності соціально індивідуального буття - буття в культурі – і такий механізм спадковості, який базується на здібності людини об'єктивувати сутнісні творчі сили, що проявляються як у зародженні нових культурних форм, сенсів, цінностей, через їх виявлення, інтерпретацію, оцінку – у свій духовний космос [7]».

Т. Кузьміна розглядає культуру творчості як «єдність пізнавальної і перетворювальної діяльності особистості, що проявляється як в оволодінні культурними смислами, так і у виявленні нових культурних форм, цінностей сенсів, за допомогою інтерпретації, трансформування, оцінки [7, с.65]». У своєму дослідженні О. Жорнова розробляє та обґрунтовує педагогічну систему формування культури творчості студентів університетів з урахуванням нової виробничої парадигми – культури творчої праці. У концепції ми знаходимо тлумачення культури творчості як феномена, функції системи «Соціокультурна цілісність - Культуротворець», універсальну поведінкову модель фахівця в процесі оновлення культурних смислів і характеристики студентів, підготовлених до створення нового у звичній професійній діяльності [4].

Культуротворчість, на нашу думку, базується на здатності людини до творчості, що в свою чергу, визначає творчі здібності особистості. У розвитку здібностей особистості важливу роль відіграють психологічні фактори, оскільки їх розуміють як «характеристику індивіда з боку психічних явищ, які зумовлюють успішність його діяльності[5,с.461]». «Діяльність зумовлює розвиток здібностей і з боку виконавчих механізмів, і з боку мотивів, що її спонукають[5,с.430]» Як наголошував С.Л. Рубінштейн, «здібності – це закріплена в індивідові система узагальнених психічних діяльностей. На відміну від навичок здібності – результати закріплення не способів дій, а психічних процесів («діяльностей»), засобами яких дії і діяльності регулюються [12,с.125]». Г.С. Костюк наголошує на залежності здібностей від мотивації: «Спроможність особистості успішно виконувати всяку діяльність не існує поза зв'язком із тим, що спонукає її до цього [6, с.311-312]».

О.О. Мелік-Пашаєв виділяє кілька рівнів творчих здібностей, які виявляються у розв'язуванні творчої задачі. Одна з головних характеристик творчої задачі, як відомо, відсутність єдино правильного вирішення взагалі, або, з певної рефлексивної позиції суб'єкта відносно задачі. Найнижчі, операційні компоненти творчих здібностей можна формувати безпосередньо, показуючи і пояснюючи, як і що має робити студент. Для розвитку творчої яви перед студентом бажано ставити задачі, для вирішення яких він має відшукати власні, не відомі викладачеві засоби [14, с.332].

Здатність до творчості як найвищого дару людини не може розвиватись в тому випадку, коли відсутня диференціація навчання залежно від здібностей особистості. Готуючи майбутніх фахівців до творчої діяльності, ми враховуємо думку А.В. Антонова, що творчі здібності студента – це синтез властивостей і особливостей особистості, які характеризують ступінь його відповідальності вимогам певного виду учбово-творчої діяльності і обумовлюють рівень її результативності [1]. Те, що творчості можна навчити, не викликає сумнівів.

Учити творчості, як міркував А. Маслоу, потрібно в тому сенсі, щоб навчені не боялися змін, були готові прийняти нове і, більш того, його вітали [10, с.108-112]. Потрібно готувати не просто фахівців у звичному сенсі, а креативних фахівців. У культуротворчому середовищі творчі здібності студентів визначаються, як:

* набуття знань, умінь, навичок, необхідних для самостійного творчого рішення поставлених задач, що виступають на перший план за своєю значущістю згідно з сучасними вимогами;

* потреба та уміння напрацьовувати нові знання та уміння для вдосконалення професійно-творчої діяльності;

* прагнення до самореалізації, до втілення у виробничій практиці своїх намірів та способу життя.

Для реалізації творчих здібностей майбутнього фахівця сьогодні є значні можливості, що пов'язані із змінами, які відбуваються в житті і відображаються у мисленні людини. Зменшення упереджених і нав'язаних думок і суджень, збільшення потоку інформації забезпечують необхідну свободу дій. Як наслідок цього, майбутній фахівець набуває дуже важливі педагогічні уміння: готовність до реагування на непередбачуване; прийняття самостійних рішень та здатність нести за них відповідальність; критичний підхід до оцінювання своїх і чужих дій.

Основними напрямками, які сприяють активізації творчої діяльності у культуротворчому середовищі, є:

* залучення студентів до цінностей культури;

* створення умов для розвитку молоді людини як суб'єкта культури;

* допомога студентам у розвитку творчого потенціалу, здібностей, самореалізації у вищому навчальному закладі, культуротворчому середовищі, майбутній професії.

Теоретичний аналіз дав змогу висунути передбачення про те, що активізація творчої діяльності особистості в культуротворчому середовищі вищого навчального закладу може визначатись за таких умов:

1. Наявність комплексу загальних рис творчої особистості: ерудованості, почуття нового, гнучкості і широти мислення, активності, волі, розвинутого уявлення.

2. Розширення самоосвітніх і самоконтролюючих підходів до пізнання студентами нових знань.

3. Самоаналіз як один з основних умов ефективності процесу організації самостійної роботи у вищій школі.

Отже, ми вважаємо, що творчу діяльність особистості можна визначити як синтез властивостей і особливостей особистості, здатної, по-перше, використовувати свій особистий культурний досвід, як індивідуальний спосіб осягнення культури, по-друге, розпізнавати, трансформувати, перетворювати культурні смисли в нові ціннісні орієнтири за допомогою взаємодії з іншими суб'єктами.

Активізації творчої діяльності особистості в культуротворчому середовищі ВНЗ сприяє застосування таких механізмів, як:

– Стимулювання. Застосування співтворчості у процесі рішення творчої задачі і відповідний механізм стимулювання. Викладач, використовуючи співтворчість у процесі рішення творчої задачі, спираючись на демократичний стиль спілкування, заохочуючи фантазію, несподівані асоціації, стимулює зародження оригінальних ідей і виступає як їх співавтор. І чим більш розвинені здібності викладача до співпраці і співтворчості, тим ефективніше, за інших рівних умов, рішення творчої задачі.

– Мотивація. Всі учасники, застосовуючи принцип ініціативи і довіри, виступають на рівних: жартом, вдалою реплікою викладач заохочує найменшу ініціативу членів творчої групи.

– Творча інтуїція. Використання оптимального поєднання інтуїтивного і логічного. В умовах генерування ідей оптимальним є ослаблення активності логічного мислення і всіляке заохочення інтуїції. Цьому сприяють і такі правила, як заборона критики, відстрочений логічний і критичний аналіз генерованих ідей.

Висновки. У процесі проведеного теоретичного аналізу визначено сутність культуротворчого середовища ВНЗ; проаналізовано поняття «творчість», «культуро творчість», «творча діяльність» особистості в психолого-педагогічній літературі; виявлено основні психолого-педагогічні умови і механізми, які сприяють активізації творчої діяльності особистості в культуротворчому середовищі вищого закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Антонов А.В. Психология изобретательного творчества. / А.В. Антонов. – К.: Вища шк., 1978. – 175 с.
2. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия / Э. Гуссерль. // Вопросы философии. – № 3. – 1986. – С. 108
3. Даренський В.Ю. Діалогічна природа культуротворчості / В.Ю. Даренський. // Вісник Держ. академії керівних кадрів культури і мистецтв. – № 2. – 2005. – С. 31.
4. Жорнова О.І. Теорія і методика формування культури творчості: Монографія. / О.І. Жорнова. – Запоріжжя: Дике поле, 2006. – 416 с.
5. Здібності // Загальна психологія / М'ясоїд П.А. – К.: „Вища школа”. 2001. – С. 416-432
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Рад. шк., 1989. – С. 98-193, 307 – 373.
7. Кузьмина Т. Культуротворческая среда как фактор саморазвития педагогического коллектива образовательного учреждения: дис... канд. пед. наук – 13.00.01. / Кузьмина Татьяна Валерьевна. – Тобольск, 2002. – 213 с.
8. Лаврухина Е.А. Культуротворческая парадигма образования / Е.А. Лаврухина. [эл. ресурс] Режим доступа: http://bank.orenipk.ru/Text/t13_208.htm
9. Леонтьева В.Н. Культуротворческий процесс: основания и начал / В.Н. Леонтьева. – Харьков: изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2003. – с. 56-57
10. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Г.А. Матис, А.Б. Орлов – М.: Просвещение, 1990. – С. 2- 5.
11. Маслоу А. Психология бытия: Пер. с англ. / А. Маслоу. – М.: Рефл.-бук; К.: Ваклер, 1997. – С. 108-112.

12. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологи / С.Л. Рубинштейни. – М.: Изд-во АН СССР.1959. – С.125-134.

13. Філософський словник // За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Акад. Наук УРСР. 1973. – 600 с.

14. Уява і творчість // Психологія/ За ред. Ю.Л. Трофімова – К.: "Либідь".2001. – С. 315-332.

Стаття надійшла до редакції 27. 01. 2012

Ордина Л.

Белоцерковский национальный аграрный университет, Украина

АКТИВИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИЧНОСТИ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКОЙ СРЕДЫ ВУЗА

В статье автор предпринял попытку определить сущность культуротворческой среды вуза; проанализировать понятия «творчество», «культуротворчество», «творческая деятельность» в психолого-педагогической литературе; выявить основные психолого-педагогические условия и механизмы, которые способствуют активизации творческой деятельности личности в культуротворческой среде вуза.

Ключевые слова: творчество, культуротворчество, культуротворческая среда, творческая деятельность.

Ordina L.

Belotserkovsky National Agrarian University, Ukraine

ACTIVIZATION OF PERSONALITY'S CREATIVE ACTIVITY AS A FACTOR OF CULTURAL- CREATIVE SURROUNDING IN HIGH SCHOOL

The article attempted to determine the nature of cultural-creative surrounding in higher education institutions; analyze the concept of "creativity", "cultural creativity", "creative activity" of personality in psychological and pedagogical literature; identify the main psychological and pedagogical conditions and mechanisms that help to activate the personality's creative activity in cultural-creative surrounding of high school.

Keywords: creativity, cultural creativity, cultural-creative surrounding, creative activity.